

Fordítástudomány 2014.

XVI. Fordítástudományi Konferencia és FTT- öregdiák-találkozó

XI. Fordítástudományi PhD-Konferencia

(Budapest, 2014. április 9–10.)

Tóth Zsuzsanna

E-mail: nyomban@yahoo.co.uk

„A magyar fordítók és tolmácsok napja” című konferenciasorozat első konferenciáját az 1998/99-es tanévben rendezték meg az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke megalakulásának 25 éves évfordulója alkalmából. Azóta a Tanszék a 40 éves évfordulón is túljutott, és a tavaszi konferenciasorozat mára már hagyománnyá vált. A hagyományos programnak megfelelően az első napon – amelyet a Fordító és Tolmácsképző Tanszék szervez a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete (MFTE) támogatásával – a Fordítástudományi Doktori Program hallgatói tartanak előadásokat kutatási témájukról, majd délután meghívott külföldi és magyar előadók ismertetik a tolmácsolás és a fordítás aktuális kérdéseit. A második napot az OFFI Zrt. szervezi; itt a résztvevők a fordításhoz kapcsolódó témákat vitatnak meg.

A konferencia első napján a résztvevőket Klaudy Kinga egyetemi tanár, programvezető köszöntötte. Ezután Zachar Viktor egyetemi tanársegéd emlékezett a közelmúltban elhunyt Szabari Krisztina egyetemi docensre, az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének tanárára, a német szakcsoport vezetőjére, akinek több fordító- és tolmácsnemzedék köszönheti sikeres pályakezdését. A megemlékezés végén a résztvevők egyperces csönddel tisztelegtek Szabari Krisztina emlékének.

Az első előadást Bozai Ágota, az ELTE Nyelvtudományi Doktoriskola Fordítástudományi Programjának elsőéves hallgatója tartotta „A távtolmácsolás lehetőségei az igazságügyi tolmácsolásban” címmel. Előadásában a tolmácsolás e speciális fajtájával kapcsolatos problémákról szólt, valamint bemutatatta egy kapcsolódó számítógépes kezelőfelület működését. Kitért a távtolmácsolás során továbbított adatok biztonságára, ismertette az otthonról vagy telepített munkaállomásról virtuális magánhálózatban folytatott tolmácsstevékenységet, valamint említést tett a tolmácsolás rögzítéséről mint a minőséget garantáló és ugyanakkor a tolmácsot védő minőségbiztosítási módszerről.

Rohonyi Borbála, a doktori program másodéves hallgatója „Birkózás az írott szöveggel szinkrontolmácsolás közben” című prezentációjában a tolmácsolás és fordítás egyik határterületéről, a szöveggel támogatott tolmácsolásról beszélt. Az elméleti háttérrel Gile és Csernov modelljének összefoglalásával adta

meg, majd beszámolt a gyakorló tolmácsok körében végzett kérdőíves kutatásáról, amelyben azt vizsgálta, hogy a szinkrontolmácsolás során kézhez kapott írott szöveg segítséget vagy nehézséget jelent-e a tolmácsok számára, és hogy ilyen esetekben mire koncentrálnak a tolmácsolás során. Prezentációjában e kutatás eredményeit összegezte és értelmezte.

Makkos Anikó, doktorjelölt a „Fogalmazás és fordítás kapcsolata a gyakorlatban” címmel tartotta meg előadását. A fordítás interdiszciplináris megközelítése jegyében az anyanyelvi fogalmazások és a fordítások összehasonlításával kereste a kapcsolatot a szövegalkotási kompetencia és a fordítói kompetencia között. Kitért az értékelési kritériumokra, valamint a fordítási teljesítmény mérésének lehetséges módszereire és céljaira. Kutatásának jelenlegi állása és az elsődleges megállapítások ismertetése után szólt kutatási terveiről: a jövőben összehasonlító korpuszt szándékozik készíteni anyanyelvi és fordított szövegekből, majd a fordítási hibák számszerűsítésével és a fogalmazási hibákkal történő összevetésével, valamint a hibaarányok hallgatónként történő megállapításával szándékozik feltárni a területet.

Ezután következett Robin Edina, doktorjelölt „Kísérlet a lektori kompetencia objektív értékelésére” című előadásával. Bevezetesként elmondta, hogy noha a fordítókat sok szempontból értékelik, a lektorokat szinte soha, holott előfordulhat, hogy a lektor bizonyos alkompetenciák tekintetében maga is fejlődésre szorul, és a munka értékelése az ő esetében is a hatékony minőségbiztosítás záloga. Az előadó a tudományos háttér ismertetése után szólt a felmérésről, amelyet egy szaklektori szeminárium hallgatói részvételével végzett. Előadása végén felvetette a kérdést, hogy lehetséges-e objektíven értékelni a lektori hibákat, valamint felvetette a lektori munka emberi vonatkozásainak (a lektor személyes kvalitásainak) kérdését.

A második rész első előadója Farkas Nóra, elsőéves PhD hallgató volt, aki a nyelvi humor fordításának kérdését járta körül. Vácolta a releváns humorelméleteket, majd kitért a humor és fordítás interdiszciplináris, nyelvészeti/kognitív megközelítésére, a kulturális és nyelvi beágyazottságra mint a fordítás során jelentkező problémára, a humorral kapcsolatos kompetenciára és a fordítás pragmatikai aspektusaira. Ezután párhuzamot vont a gyermekirodalom fordítása és a humor fordítása között, majd abból a feltevésből kiindulva, hogy a humor fordítása tanulmányozható gyermekirodalmi korpuszon, a *Karcsi és a csokigyár* (*Charlie and the Chocolate Factory*) című gyermekkönyv magyar fordításából idézett néhány példát.

Sereg Judit PhD hallgató prezentációja a fordítási útmutatások hangalámondásban betöltött szerepét vizsgálta, majd a *voice-over* (a magyarországi televíziós piacon gyakran alkalmazott, a tartalmilag és időben azonos, de nem szó szerinti fordítás) jelenségével foglalkozott részletesebben. Ismertette kutatásának jelenlegi, kezdeti szakaszát: öt stúdió esetében vizsgálja a fordítási útmutató meglétét és jellemzőit. Előadása zárásaként hangsúlyozta, hogy a jó minőségű munkához szükség van a le nem írt követelmények rendszerbe foglalására, valamint arra, hogy a folyamat többi résztvevőjét is bevonják a folyamatba.

Ezután hallhattuk Zolczer Péter elsőéves PhD hallgatót, aki az előző előadás témájához némiképp kapcsolódva az angol nyelvű filmcímek magyar és

szlovák fordításait vizsgáló kutatása jelenlegi állását ismertette. Bevezetesként szólt a relevancialemlelet lehetséges alkalmazásáról, valamint a filmcímfordítások során alkalmazott fordítási műveletekről. A szakirodalom rövid ismertetése után rátért a gyakorlat tárgyalására, azt vizsgálva, hogy kik és milyen célok szem előtt tartásával fordítják a filmcímekeket. Előadása utolsó részében a kutatás során összeállított, összevetésre alkalmas háromnyelvű korpuszból származó, táblázatos formában bemutatott példákkal szemléltette az addig elhangzottakat, kitérve a negatív kritikát kapó címek kérdésére.

A negyedik előadó, Horváth Péter Iván „Fordítási hibák a nyelvtan és a nyelvhelyesség határán” című előadásában a leíró fordítástudomány ellentmondásairól és a vonatkozó előírások mibenlétéről szólt. Foglalkozott a vitatható megoldások kérdésével és a hibaérzet lehetséges okaival, például a szokatlan szókapcsolatokkal, a nehézkes megfogalmazással, a túlzott rekurzióval, a hosszú főnévi csoportokkal és a determinánsok ütközésével. Előadása zárásaként és gondolatébresztőként felvetette a kérdést, hogy vajon baj-e, ha a fordító nem csak normakövető, hanem normaadó is.

A délutáni részt Konrad Klimkowski, a Krakói Egyetem professzora nyitotta meg a csoportos fordításról szóló előadásáról. Kiemelte, hogy a tanítási folyamat során a tanár, a hallgató és a feladat szerepét újra kell értelmezni, és olyan kontextust kell kialakítani, ahol a hallgatók és a tanárok egymás partnerei (noha nem egyenlő felek), valamint kiemelte a kommunikáció kiemelt fontosságát az objektív igazságok hangsúlyozásával szemben. Az új megközelítés jegyében szólt még az önértékelés szerepéről, az értékelésről mint kommunikatív tevékenységről, a nyelvi szolgáltatók kapcsolati modelljeiről, az élethosszig tartó tanulásról és a tanulás nem formális módjairól.

Ezután következett Szokolczai Ágnes az (Európai Bizottság) Fordítási Főigazgatósága Magyar Nyelvi Osztályáról „Webfordítás az Európai Bizottságnál” című előadásával. A történeti és szervezeti háttér rövid ismertetése után beszámolt a 2006-ban Brüsszelben létrehozott webfordító osztály tevékenységéről általában (az Európa Bizottság oldalainak könnyen érthető, zsargontól mentes fordítása, a tartalom szerkesztése, a Főigazgatóság tájékoztatása a soknyelvűséggel és fordítással kapcsolatos kérdésekről, weboldalak ellenőrzése és szerkesztése), majd részletezte e fordítói munka gyakorlati aspektusait (szövegtípusok, felhasználói felületek, nyelvi irányok, formátum, háttérinformációk, fordítástámogatás, oldalszám, memória, célközönség), mindezt példákkal szemléltetve. Zárásként szólt a fordítóknak szánt általános nyelvi iránymutatásokról.

A harmadik előadást Guessoum Krisztina és Ungár Nóra tartotta (Jelnyelvi Tolmácsok Országos Szövetsége), „Tolmácsolás beszélt és jelelt nyelveken” címmel. Különösen érdekes és informatív volt, hogy amíg az egyik előadó jelnyelven ismertette prezentációját, a másik tolmácsolta, így a résztvevők a jelnyelvi tolmácsolással elméleti és gyakorlati formájában egyszerre találkozhattak. Az előadók beszámoltak a jelnyelvi tolmács munkájáról, ezen belül a jelnyelvi tolmács ügyfeleiről, munkanyelveiről, valamint a jelelt és beszélt nyelvek közötti tolmácsolás sajátosságairól. Részletesen ismertették a lehetséges módszereket, majd konkrét példák segítségével bevezették a közönséget a jelnyelv sajátosságaiba (pl. térbeli nyelvtan, tömörítés, szókincs és reáliák, szupraszeg-

mentális elemek, nyelvi kreativitás). Végezetül említést tettek a jelnyelvi tolmácsolásra jellemző nyelvi és más jellegű kihívásokról, a munka fizikai aspektusáról, az esetlegesen felmerülő etikai dilemmákról és az esélyegyenlőségi jogok érvényesítéséről.

Ezután Mendel Vera, a ProFORD elnökségi tagja kapott szót, aki a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete (MFTE) és a ProFORD közötti fordítási együttműködést ismertette. Kiemelte, hogy e megállapodás különösen jelentős, hiszen a piacot általában a konszenzushiány jellemezte, így különösen fontos volt a párbeszéd kialakítása, a fordítási munka alapvető feltételeinek rögzítése, valamint a fordítók és a fordítóirodák közötti együttműködés előmozdítása. Ezután röviden bemutatta az MFTE-t és a ProFORD-ot, majd a megállapodás tartalmát ismertetve összefoglalta az ajánlásokat. Felhívta a figyelmet arra, hogy a dokumentum a fordító munkájának szempontjából alapvető fogalom meghatározásokat is tartalmaz (fordítás, gépi fordítás, szakfordítás, lektorálás, számítógépes fordítástámogatás, fordítómemória), valamint szabályozza a keretszerződéseket és az egyedi megrendeléseket. Végül rámutatott, hogy a megállapodás egyik pozitívuma, hogy szabályozza azokat a pontokat is, ahol a felek érdeke általában ellentétes.

Az első nap utolsó előadását Bugár-Buday Orsolya, az MFTE elnökségi tagja tartotta. Témáját tekintve szorosan kapcsolódott az előző előadáshoz: az MFTE és a ProFORD közötti tolmácsolási együttműködési megállapodást mutatta be. Bevezetesként áttekintést adott a dokumentum preambulumáról, amely hasznos információkkal szolgál a tolmácsok, a fordításslétszolgálatok, a végfelhasználók és a tolmácsolást oktató intézmények számára egyaránt. Ismertette, hogy a dokumentum tartalmazza a tolmácsolás alapfogalmainak meghatározását (tolmácsolás, tolmácsolás fajtái, forrásnyelv, A, B és C nyelv), az együttműködési feltételeket (ezen belül a személyes teljesítést, a titoktartást, a referenciák kezelését, valamint a feladatokat, felelősségeket, megbízási és vállalási feltételeket tartalmazó részletes megrendelőt). Felhívta a figyelmet arra is, hogy a megállapodás szabályozza a felek feladatát és felelősségi köreit, a technikai hátteret, a díjazást, valamint a közbeszerzési pályázatok során követendő eljárásokat.

A konferencia másnap, április 11-én folytatódott; az előadók a bírósági és hatósági tolmácsolás kérdését járták körül.

Az eseményt az OFFI Zrt. részéről Szabó Zsuzsanna szakmai igazgató nyitotta meg. Bevezetőjében említést tett a 2010/64/EU irányelv átültetésének gyakorlati következményeiről, vagyis arról, hogy a terheltek a teljes eljárás során tolmácsra tarthatnak igényt, kis nyelvek esetében is. Kiemelte, hogy az ELTE új, gyakorlatorientált képzése – amelyben partnerként az OFFI is közreműködik – arra hivatott, hogy a bírósági és hatósági tolmácsoláshoz szükséges magas szintű szakképzést biztosítsa az érdeklődőknek.

Az első előadó és egyben vezérszónok, Liese Katschinka, a European Legal Interpreters and Translators Association (EULITA) elnöke röviden ismertette a szervezet történetét és tevékenységét. Az EULITA-t 2009-ben hozta létre az Európai Bizottság Jogérvényesülési Főigazgatósága; jelenleg húsz tagállamban harminc tagja van (jogi tolmácsok és fordítók tömörülései); az OFFI társult

tagja. Az előadó szolt a 2010/64/EU irányelv jelentőségéről, amely a fordítás-hoz és tolmácsoláshoz való jog mellett szabályozza a fordítás és tolmácsolás minőségi követelményeit, valamint előírja a fordítók és tolmácsok jegyzékének összeállítását és az igazságszolgáltatási folyamat szereplőinek kiképzését. Ezután e folyamat megvalósításáról beszélt, kiemelve bizonyos projekteket (TRAFUT, ImPLI, LIT Search Project), a jogszabály átültetésének legfontosabb aspektusait (költségek, az érintett felek képzése, együttműködés a szakmai szervezetekkel, a fordítási vagy tolmácsolási szolgáltatások kiszervezése, a távtolmácsolás túlságosan ritka alkalmazása), valamint a hatékonyabb összehangolás szükségességét.

A második előadó, Juhász Edit (Magánjogi és Igazságügyi Kodifikációs Főosztály, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium) „Jogszabályi változások az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve átültetését követően” címen tartotta meg előadását, amelyben bevezetesként áttekintette a folyamat történetét, kitérve az egységes európai igazságügyi térségre, az emberi jogok és alapvető szabadságok (ezen belül a tisztességes tárgyaláshoz való jog) és az Alapjogi Charta által biztosított védelemhez való jog garantálására. Röviden áttekintette az irányelvben szereplő nyelvi segítségnyújtás területeit (a terhelt és az igazságügyi hatóság, valamint a jogi képviselő közötti kommunikáció; a segítségnyújtás nyelvének meghatározása; iratok lefordítása és összefoglalása; értett nyelv használata a tárgyaláskor). Rámutatott, hogy a minőségbiztosítás fontos pillére – a tolmácsolás minősége mellett – a minőségi tolmácsok elérhetősége. Előadása zárásaként üdvözölte az ELTE hatósági és bírósági tolmácsképzésének elindítását.

Daniela Amodeo-Perillo, az Európai Unió Bíróságának tolmácsa a tolmácsolásról és a jogról szolt, harmadik előadóként. Először általános információt adott a Bíróság működéséről, ezen belül az eljárások során használt nyelvekről (kiemelve a francia nyelv különösen fontos szerepét és e szerep változásait) és a tolmácsok feladatáról, hangsúlyozva, hogy a bírák bármely hivatalos nyelvet használhatnak, valamint hogy a tagállamoknak jogukban áll az eljárások bármely szakaszában, bármely hivatalos nyelven beavatkozni. Az előadó külön említést tett a szabadúszó tolmácsok helyzetéről, kiemelve, hogy az állandó tolmácsokra és a szabadúszókra ugyanazon szigorú titoktartási szabályok vonatkoznak. Hangsúlyozta azt is, hogy a bírósági tolmácsoknak el kell sajátítaniuk a az eljárások speciális regiszterét. Zárásként leszögezte, hogy a tolmácsoknak fel kell készülniük arra, hogy szakmai útjuk során folyamatosan fejlődniük és tanulniuk kell.

Ábért János, bíró (Magyar Igazságügyi Akadémia) „A bíróságok tapasztalatai a fordítás és a tolmácsolás terén” címmel a bíróságok szempontjából vizsgálta a korábbi előadók által felvetett kérdéseket. Az országos bírósági hivatal szerepét ismertetve kiemelte a hatékonyság és a költséghatékonyság fontosságát, valamint a bíróság szolgáltatási jellegének erősítését. Úgy nyilatkozott, hogy a bíróságok alapvetően elégedettek a tolmácsolási szolgáltatásokkal, mindemellett szükségesnek tartják az együttműködést a képző intézményekkel. Hangsúlyozta, hogy a bíróság elvárja, hogy a tolmácsok alapvető eljárási ismeretekkel is rendelkezzenek. Kijelentette, hogy örömmel fogadják, hogy az ELTE bírósági és hatósági tolmácsképzést indít, majd beszámolt az ELTE, az OFFI és a MIA

közötti egyeztetésekről, illetve arról, hogy a MIA is hozzá tud járulni a képzés sikeréhez a terminológiai, eljárásügyi ismeretek, valamint a bírácoknak, titkároknak, fogalmazóknak szánt felhasználóképzés révén. Előadása zárásaként a szakmai párbeszéd és együttműködés – mint élő, folyamatos kapcsolat – jelentőségére hívta fel a figyelmet.

Ezután Horváth Ildikó, az Fordító- és Tolmacsképző Tanszék vezetője tartotta meg prezentációját a bírósági és hatósági tolmácsképzésről „A tolmácsoláshoz való jogtól a bírósági tolmácsképzésig” címen. Előadását a közönség derűségére *A tanú* című film rövid részletével nyitotta, amely kiválóan szemléltette, hogy a tolmács munkája során milyen nehéz helyzetekbe kerülhet. Az előadás első részében a nyelvi jogok – mint speciális emberi jogok – történetét tekintette át, majd a tolmácsolási jog történetével folytatta, kiemelve a tisztességes tárgyaláshoz való jogot és ez utóbbi keretét, a bíróság előtti egyenlőséget. Ezután részletesen ismertette a bírósági tolmácsolás jelenlegi helyzetét, ezen belül a képzés és a képesítés fontosságát, valamint azt a problémát, hogy a tolmácsoláshoz való jogot ugyan elismerik, de sok esetben nem egyértelmű, hogy ki végezheti ezt munkát, azaz ad hoc jelleggel választják ki a tolmácsot. Rámutatott, hogy mivel a Magyarországon jelenleg elérhető tolmácsképzések nem fedik le a bírósági tolmácsoláshoz szükséges tudást, mindenképpen speciális képzésre van szükség. Tájékoztatta a hallgatóságot, hogy az ELTE BTK Fordító- és Tolmacsképző Tanszék ezt szem előtt tartva indítja meg a 2014/15-ös tanévben gyakorlatorientált, az OFFI-val együttműködésben szervezett, két féléves bírósági és hatósági szakirányú továbbképzését AB nyelvkombinációban.

Bajcsi Péter (MBA, MJur ügyvéd) „A megfelelően képzett tolmácsok: a felelősség kérdése a bírósági tolmácsolásban” címen tartotta meg előadását, a két korábbi előadásban felvetett kérdéseket a gyakorló ügyvéd és volt tolmács szempontjából vizsgálva. Az elvárások jogszabályi alapja mellett szólt a stressztűrőről és a jogi felelősségről is, majd a bírósági tolmácsolás személyes aspektusával kapcsolatban kiemelte, hogy a bírósági tolmácsot sok esetben „szükséges rossz”-nak tekintik, aki lassítja az eljárást, nehezíti a nyilatkozatok rögzítését, és tevékenysége újabb vita forrása lehet. Figyelmeztetett arra, hogy a tolmácsot polgárjogi és anyagi felelősség terheli, valamint kitért a hamis fordítás és tolmácsolás jogi értelmezésére és lehetséges jogkövetkezményeire. Ezután említést tett a tolmács szakmai felelősségéről, ugyanis senkit nem érhet hátrány amiatt, hogy nem ismeri a magyar nyelvet. Összefoglalásként a bírósági tolmács krédóját fogalmazta meg: a tolmács járuljon hozzá az érintetteknek legkevesebb megpróbáltatást jelentő, tisztességes és hatékony eljáráshoz.

A konferencia második napjának végén a résztvevők feltehették kérdéseiket az előadóknak. Ezután következett a panelbeszélgetés, amelyet Bajcsi Péter vezetett, és amelyen civil szervezetek képviselői vettek részt. A beszélgetés során a résztvevők gyakorlati tapasztalataik fényében vizsgálták az előadásokban említett jogok megvalósulásával kapcsolatban felmerülő kérdéseket.

A kétnapos konferencia során a fordítás és tolmácsolás jelenségét az előadók igen sok szempontból vizsgálták, így a résztvevők átfogó és részletes képet kaphattak a szakmáról, és megismerhették jóformán minden érintett fél véleményét és elképzeléseit.